

06 Şubat 2023 Tarihli Deprem Sonrası Antakya'nın Besin Tedarik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme

Alim Koray Cengiz¹, İbrahim Ünal Kahraman²

Öz

06 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen deprem toplamda 11 ilde yıkıcı etkilere neden olmuştur. Depremi hemen sonrasında arama ve kurtarma çalışmaları, beslenme olanaklarının sağlanması gibi acil ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Beslenme ve buna bağlı olarak üretim zinciri, lojistik ağı, işgücü tesis edilmesi ve kurumlar arası ilişkiler olumsuz etkilenmiştir. Diğer yandan ise depremle ilgili olumsuzluklar incelendiğinde kentin yeniden inşasında en hızlı hareket eden sektörün beslenme alanında olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında, Hatay ili içinde faaliyet gösteren AFAD, Kızılay, Tarım İl Müdürlüğü, Turizm İl Müdürlüğü, TÜİK, Ticaret İl Müdürlüğü, kentte faaliyet gösteren kadın kooperatifleri, yerel besin üreticileri, gastronomi alanındaki işletmeler ile görüşmeler yapılmış, istatistiki bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır. Ayrıca, resmî kurumlar, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan deprem sonrası resmi olmayan raporlar incelenmiştir. Araştırma, kentin beslenme zinciri, gastronomi ve turizm faaliyetleri ve afet sonrası resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine odaklanmasından dolayı çok katmanlı ve interdisipliner bir çalışmadır. Bu nedenle de afet antropolojisi ve sivil toplum antropolojisi alanlarını kapsamaktadır. Araştırma çalışması, deprem sonrası beslenme zinciri hareketliliği, kurumlar arası ilişkileri ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece ileriki zamanlarda kentte ya da farklı yerlerde gerçekleşecek afet ve benzeri durumlar için olası hareket örüntülerinin tesis edilmesine katkı sağlamayı ve kentin inşasında yer alan aktörler için çözüm önerilerinde bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet Antropolojisi, Beslenme, Kooperatif, Sivil Toplum, Tüketim

A General Evaluation on The Food Supply Dynamics on The Reconstruction of Antakya After the Earthquake of February 6, 2023

Abstract

The earthquake that occurred on February 6, 2023 caused devastating effects in 11 provinces in total. Immediately after the earthquake, urgent needs such as search and rescue efforts and providing nutrition opportunities arose. Nutrition and, accordingly, the production chain, logistics network, workforce establishment, and inter-institutional relations have been negatively affected. On the other hand, when the

¹ Doç. Dr., Antropoloji Bölümü, Fen Edebiyat Fakültesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay

İlgili yazar e-posta/Corresponding author e-mail: cengiz.koray@yahoo.com ORCID No: 0000-0003-4675-0571

² Bağımsız Araştırmacı

e-posta/e-mail: lookantakya@gmail.com ORCID No: 0000-0003-1462-1943

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article

Cengiz, A. K. ve Kahraman, İ. Ü., (2025). 06 Şubat 2023 06 Şubat 2023 Tarihli Deprem Sonrası Antakya'nın Besin Tedarik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Afet ve Risk Dergisi*, 8(3), 1424-1439.

negativities related to the earthquake are examined, it is seen that the fastest moving sector in the reconstruction of the city is in the field of nutrition. Within the scope of the study, interviews were held with AFAD, Red Crescent, Provincial Directorate of Agriculture, Provincial Directorate of Tourism, TÜİK, Provincial Directorate of Commerce, women's cooperatives operating in the city, local food producers, businesses in the field of gastronomy operating in Hatay province, and statistical information was tried to be obtained. In addition, post-earthquake reports prepared by official institutions, national and international non-governmental organizations were examined. The research is a multi-layered and interdisciplinary study as it focuses on the city's nutritional culture, food chain and the activities of official institutions and non-governmental organizations after the disaster. Therefore, it also covers fields such as disaster anthropology and civil society anthropology. The research study aims to reveal post-earthquake food chain mobility and inter-institutional relationships. Thus, it aims to contribute to the establishment of possible movement patterns for disasters and similar occasions that will occur in the city or in different places in the future and to suggest solutions for the actors involved in the construction of the city.

Keywords: Civil Society, Consumption, Cooperatives, Disaster Anthropology, Nutrition

1. GİRİŞ

06 Şubat 2023 tarihli deprem sonrası Hatay ili ve merkez ilçesi Antakya afetten en ciddi şekilde etkilenen yerleşim yerlerinden birisidir. Diğer yandan Antakya kenti geçmişte şiddetli depremler yaşamış olan (Downey, 1961) ve deprem belleğine sahip bir kenttir (Özşahin, 2013). Hatay Valiliği'nin 2024 tarihli raporuna göre il genelinde 81.579 konut yıkılmış, 24 milyon m²'lik bir alan tahrip olmuştur (URL 1). Depremlerden sonra 563.751 kişinin kentten tahliye edildiği bilgisine yer verilmektedir. Araştırmalara göre afet durumlarında yakın şehirler afetzedeler için çekim alanları olmaktadır (Yabe, 2020). Deprem sonrası akut dönemde afetzedeler Adana, Mersin ve Antalya gibi şehirlere yönelmişlerdir. Yine aynı rapora göre 434.216 kişi Hatay'a geri dönmüştür. 2024 yılı Nisan ayında AFAD'dan temin edilen yazılı raporda kentte 206 adet konteyner kent olduğu ve toplamda 64.317 adet konteyner olduğu yer almaktadır. Beslenme desteği olarak da raporun verildiği tarihe kadar 2.213.169 adet gıda kolisi bağışlandığı bilgisi yer almaktadır. Raporda Antakya ile ilgili ayrıca bilgi yer almamaktadır.

Geçmişte büyük deprem olayları yaşanmakla birlikte kentin olası bir afete hazırlıklı olmadığı gözlenmiştir. Afetlere karşı yeterli hazırlık olmadığına yıkım, ölüm, yaralanma ve hasar durumları da buna bağlı olarak artış gösterecektir (Varol, 2016; Reddy vd., 2016). Afete hazırlıklı olmak afetle baş edebilme kapasitesini artırmaktadır. Her iki araştırmacı da (Varol, 2016; Reddy vd., 2016) afet antropolojisi kavramının yaygın olmaması ve pek bilinmediğini belirtirken 1950'li yıllarda antropologların bu alanda çalışmalarında yer aldıklarını ifade ederler. Toplumların sosyal ve kültürel özellikleri bireylerin afete hazırlık durumunu da etkilemektedir. Afetlerle ilgili sürdürülebilir antropolojik etkileşim çalışmasında bulunan ilk araştırmacının Anthony C. Wallace olduğu yer almaktadır (Faas ve Barrios, 2015). Wallace, 1956 tarihli çalışmasında zihinsel sağlık ve stres ve sosyokültürel değişimle ilişkili kişilik değişiklikleri üzerinden genel bir afet modeli formüle eden ilk antropolog olmuştur. Oliver-Smith (1996) doğal ve teknolojik afetlerin sayı ve şiddetindeki artışın, günümüzde insanın çevreye uyum sağlama çabalarının istendiği kadar güçlü olmadığını vurgular ve buradan hareketle antropolojide tehlikeler ve afetler üzerine üç genel bakış açısının geliştirildiğinden bahsetmektedir: (a) davranışsal tepki yaklaşımı, (b) sosyal değişim yaklaşımı ve (c) politik ekonomik/çevresel yaklaşım. Diğer yandan da bu üç temanın da birbirinden bağımsız olarak ele alınmak yerine konuların birbiri ile iç içe olduğunu ifade eder. Sosyal ve kültürel özellikler, afete karşı hazırlıklı olma, önlemler geliştirme, psikolojik olarak hazır oluş durumlarını da etkilemektedir. Görüldüğü üzere afetle ilgili durumlar, afetlerin sonuçları, afetler karşısında bireylerin davranış kalıpları ve örüntüleri "afet antropolojisi" ve "afet sosyolojisi" olarak da bilinen çalışmalar olarak antropologlar ve sosyologlar tarafından yürütülmektedir. Faas ve Barrios (2015), antropolojinin en temel araçlarından olan etnografik

çalışmaların, mevcut antropolojik teori ve yöntemlerin afetlere karşı politika geliştirilmesinde önemli bir yer tuttuğunu belirtmektedir. Etnografik veriler afetlerin oluşumunu engellemenin yanı sıra afetler neticesinde oluşabilecek sorunların bertaraf edilmesi için de önemlidir.

Afetin geniş bir alanı kapsaması ve şiddetinin büyüklüğü kurtarma çalışmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Kurtarma çalışmalarının yanı sıra beslenme zincirinin sağlanması ve barınma olanaklarının tesis edilmesi için devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisine girmiştir. Araştırmalara göre afetin akut dönemlerinde kamu kurum ve kuruluşlarının özel kuruluşlarla iş birliği yapmaları gerekebilmektedir (Quarantelli, 1989). Akut dönem olarak tanımlanan zaman dilimi, arama kurtarma çalışmalarının devam ettiği, barınma sorunlarının olduğu, yiyecek ve içecek temininde zorlukların yaşandığı bir süreçtir. Afet öncesinde birlikte çalışma kültürü olmayan farklı kuruluşlar, afet durumunda bir araya gelerek sorunların çözümünde birlikte hareket edebilmektedirler. Hem bilgi akışının sağlanması hem de birlikte hareket edebilmek tüm bu adı geçen kuruluşlar için zorlu bir dönemdir. Diğer yandan, sivil toplum kuruluşları acil durum gerektiren olaylarda yer alma konusunda deneyimli olabilirler. Eikenberry (2007), International Rescue Committee (Uluslararası Kurtarma Komitesi), OXFAM (Oxford Kıtık Yardım Komitesi) ve UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) gibi bir düzine uluslararası sivil toplum kuruluşunun Katrina felaketinde Amerika Birleşik Devletleri'nde kurtarma çalışmalarında yer aldığını belirtir. Bu durumun A.B.D. tarihinde de uluslararası STK'ların yer alması bakımından neredeyse ilk olduğunu belirtir. Deprem bölgesinde CARE (Bakım Desteği), Save the Children (Çocukları Koruyalım), International Organization of Migration (Uluslararası Göç Örgütü), United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), OXFAM (Oxford Kıtık Yardım Komitesi), United Nations Women (Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü), Food and Agriculture Organization of United Nations (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü), International Labour Organization (Uluslararası İş Örgütü) gibi uluslararası sivil toplum kuruluşlarının afet sonrası faaliyet göstermek için sahaya gelmesi kurumlar arası iş birliğini de gerektirmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal destek faaliyetlerine antropolojik bir bakış durumun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır (Fisher, 1997). Antropolojinin kadınlara, çocuklara, toplumun dezavantajlı ve kırılgan gruplarına yaklaşımı bağlamında hem teorik bilgisi hem de saha çalışmalarındaki deneyimleri, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine de ışık tutacaktır. Daha da ötesi bu kurumların afet ortamında verimli bir iş birliği geliştirmesi üzerine düşünmek faydalı olacaktır. Bu çalışmada, sahadaki uluslararası sivil toplum kuruluşlarının destek faaliyetleri ele alınacak ve iş birliği için çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.

Gıda tedarik zinciri, üretim, işleme, dağıtım ve tüketimi içeren ve ortaklara, destekleyici hizmetlere ve altyapıya büyük ölçüde bağımlı bir faaliyetler ağıdır. Gıda Tedarik Zincirindeki kesintiler, üretim ve tüketim faaliyetleri arasındaki tedarik zinciri düğümünde meydana gelen herhangi bir önemli bozulma olarak adlandırılabilir. Bu tür kesintiler, gıda ürünlerinin akışının herhangi bir aşamasında meydana gelebilir. Ancak, tüm Gıda Tedarik Zinciri üzerinde en önemli etkiyi yaratabilecek olan, üretim seviyesindeki felaketlerden kaynaklanan kesintilerdir. Doğal afet, yalnızca etkili olduğu coğrafi konumun gıda tedarik zincirini değil, aynı zamanda gıda ürünlerinin küresel perakende ticaretini de etkileyen büyük krizlerden biridir. 06 Şubat 2023 tarihli afet etkili olduğu coğrafyanın gıda tedarik zinciri üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur (Reddy, 2016). Çalışma kapsamında, kentte açılan ve kapanan gıda işletmeleri gıda üretim tesislerine dair bilgiler (zeytinyağı üretimi, ekmek üretimi, et satışları, yemek firmalarının iş yükü, vb.), hayvancılıkla ilgili güncel bilgiler, ticaret hacmine dair yıllık bilgiler, tarım işçilerine, narenciye üretimine dair bilgiler, farklı kurum ve kuruluşlarla görüşülerek yansıtılmaya çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

Çalışma, sivil toplum antropolojisi ve afet antropolojisinin perspektifi ile ele alınmaktadır. Saha çalışmalarına ve yazılı bilgi toplanmasına depremi takip eden süreçte 2024 yılı Nisan ayında başlanmıştır. Diğer yandan, araştırma afetin başlangıcından çalışmanın teslim edildiği tarih olan Haziran 2024'e kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu kapsamda hem literatür çalışması yapılmış hem de sahada beslenme tedariği konularında faaliyet gösteren farklı aktörlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Afet sonrası beslenme kültürü ve beslenme zinciri konusunda yapılacak olan bir çalışma çok boyutlu ve çok katmanlı bir araştırma yapılmasını gerektirmekteydi. Bu kapsamda, besin üreticileri, tarım sektöründe çalışanlar, hayvancılıkla uğraşanlar, beslenme ağının sağlanmasında yer alan lojistik ağı çalışanları, gastronomi alanındaki işletmeler gibi pek çok farklı alandan bilgi edinilmesini gerekli kılıyordu. Görüşmelerin yapılabilmesi, kurum ve kişilerden bilgi alabilmek amacıyla öncelikle Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi rektörlüğüne bağlı Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Başkanlığı'na yazılı olarak başvuruda bulunularak 06.05.2024 tarih ve 03 sayılı kararıyla izin alınmıştır. Bu kapsamda görüşmelerde gönüllü onam formları kullanılmıştır. Bu kapsamda, Hatay Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, birliğe bağlı fırıncılar odası başkanı, kasaplar odası başkanı, Antakya sebze hali komisyoncular eski başkanı, Antakya Ticaret Borsası başkanı, Hatay AFAD İl Müdürlüğü, Hatay Turizm İl Müdürlüğü, Tarım İl Müdürlüğü, Hatay Kızılay Başkanlığı, Hatay TÜİK temsilcileri, zeytin üreticileri, yemek firmaları gibi farklı sektörlerden yerel besin üreticileri ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen kurumlardan deprem öncesi ve deprem sonrasına dair istatistiki bilgiler ve raporlar talep edilmiştir. Deprem öncesinde bir başka araştırma çalışması amacıyla Hatay'da faaliyet gösteren kadın kooperatifleri ile görüşme bilgileri edinilmişti. Depremin hemen sonrasında ve depremi takip eden 2024 yılı içerisinde kadın kooperatifleri ile tekrar görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Hem tarım ürünlerinin tekrar üretilmeye başlanması ve hem de ekonomik anlamda geçinme kaynaklarının tekrar tesis edilmesi anlamında kadın kooperatiflerinin çalışmaları incelenmiştir. Aynı zamanda, kadın kooperatiflerinin ve yerel besin üreticilerinin yeniden toparlanması ve güçlenmesine katkı sağlayan ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının destekleri de bu kapsamda incelenmiş ve çalışma içinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile işbirliği yapan "Innovation 4 Development" (Kalkınma İçin Yenilik - I4D) adlı sivil toplum kuruluşunun sosyal zincir adlı oluşumu da incelenmiştir.

3. AFETİN AKUT DÖNEMİNDE BESLENME AKTÖRLERİ

Deprem sonrası akut dönemde Antakya'da beslenme desteği sağlayan kurumların başında Kızılay gelmektedir. Kızılay'a ait "1868" adlı dergide, Afet Beslenme Grubunda yer alan kurum, kuruluş ve derneklerin kapasiteleriyle bölgede, afetin 16. gününde 5 aşevi, 86 ikram aracı, 375 mobil mutfak, 41 mobil fırın ve 22 sahra mutfağıyla hizmet verildiği belirtilmektedir. Derginin yayınlandığı tarihe kadar bölgede bulunan aşevleri ve mobil beslenme araçları aracılığıyla günde üç öğün olmak üzere afetin ilk gününden itibaren toplam 54 milyon 974 bin 477 kişilik beslenme desteği sağlandığı ifade edilmektedir (URL 2). Derginin Nisan sayısında gıda desteğinin devam ettiği belirtilmekte ve istatistiki rakamlar daha da yukarı çıkmaktadır. Gıda desteğine "sosyal market" de eklenmektedir. Depremzedelerin gıda ve tüketim ürünlerine kolay ulaşabilmesi için 11 sosyal market açarak ürünlerin ücretsiz depremzedelere ulaştırıldığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye'deki 11 sosyal marketten 351 bin 731 afetzedenin yararlandığı yer almaktadır (URL 3).

3.1. Ekmek Fırıncıları

Antakya Fırıncılar Odası başkanı ile yapılan görüşmede kentte somun ekmek üreten 20 fabrika olduğu, depremde 5 fabrikanın yıkıldığı ve 10 tanesinin faaliyet göstermeye devam ettiği belirtilmiştir. Hatay ili genelinde deprem öncesinde günde 2 milyon 700 bin ile 3 milyon arası

ekmek üretildiği ifade edilmiştir. Ekmek temini sorununu gidermek için Ankara Belediyesi, İstanbul Belediyesi, Konya Belediyesi ve Bursa Belediyesi 4 ay boyunca faaliyet göstermiştir. Afetin akut dönemi içinde AFAD, Kızılay ve Hatay Valiliğinin un sağladığını ve bunun karşılığında ekmek ürettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, deprem esnasında kent dışına giden fırıncıların %80'inin 2024 yılı Nisan ayı itibarıyla kente döndüğünü ve faaliyet gösterdiğini ifade etmiştir. Oda başkanı, Suriyeli göçmenlerin ekmek üretimi ve sayıları hakkında bilgi sahibi olmadığını, Suriyelilerin kendi üretimlerini gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde Fırıncılar Odasının deprem öncesinde de sağlıklı bir arşivleme ve istatistiki bilgilere sahip olmadığı görülmüştür.

3.2. Kasaplar

Antakya Kasaplar Odası başkanı ile yapılan görüşmede hali hazırda 100 civarında kasap işletmesinin faal olduğunu belirtmiştir. Afet döneminde Kocaeli ve Antalya Belediyelerinin etlerini kasaplar odası başkanına ait soğuk hava depolarında muhafaza ettiklerini belirtmiştir. Esnaf Kefalet Kooperatifinin işletmecilere işlerini yeniden geliştirmeleri için 250.000 TL hibe desteği sağladığını, bunun da işletmeler için en azından bir hareketlenme sağlayacağını belirtmektedir. Afetle birlikte AK-ET isimli firmasında et satışlarının %10 oranında düşüş olduğunu belirtmiştir. Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından deprem sonrasında hazırlanan kayıtlara göre il genelinde bulunan 10 kesimhaneden 5 tanesi hasar görmemiş, 3 tanesi tamamen yıkılmış ve 2 tanesi az hasar almış ve tadilat görerek yeniden faaliyete geçmiştir. Kurumun resmi web sayfasında hazırlanan resmi raporda ise 7 adet kesimhane ismi belirtilmiştir (URL 4).

3.3. Balıkçılar

Tarım ve Orman İl Müdürlüğü tarafından hazırlanan kayıtlara göre deprem sonrasında elektriklerin kesik olması nedeniyle depolardaki balıklar soğutma sistemlerinin çalışmaması nedeniyle bozulmuştur. Raporda, balık avının bir müddet kesintiye uğradığı belirtilmektedir. Görüşme gerçekleştirilen Özdemir Balıkçılık, 2023 yılı Mayıs ayında tekrar balık satışı konusunda faaliyetlerine başladığını belirtmiştir. İşletme sahibi, 2023 yılı Haziran ayında ağırlıklı olarak birçok işletmenin tekrar işlerinin başına döndüğünü ifade etmiştir. Yapılan açıklamalara göre haziran ayında 8 işletme faaliyete girmiştir.

3.4. Yufka Üreticileri

Antakya'nın önemli yufka üreticileri Tadım Yufka, Bereket Yufka, Lider Yufka, Özbük Yufka ve Bük Yufka işletmeleri de afet kapsamında zarar gören işletmelerdir. Görüşme gerçekleştirdiğimiz yufka üreticisi depremi takip eden 3-4 ay sonra üretime geçtiklerini belirtmiştir. Adı geçen firmaların A-101, BİM ve ŞOK Market gibi zincir süpermarketlere ürün tedarik ettiklerini belirtmiştir. Depremın akut döneminde un alımında gecikmeler olduğunu, hasar gören makinalar için parçaların geciktiği belirtilmiştir. Deprem öncesi 15 günde gelen un siparişlerinin 1.5-2 ay sonra gecikmeli olarak tedarik edildiğini ifade etmiştir. Depremden önce günde 1,5-2 ton un tüketilirken 2024 yılı Mayıs ayı içinde de aynı rakamı yakaladıkları ifade edilmiştir. Bunun sebebi olarak da konteyner kentlerde fırınların kullanılmaya başlanması olarak gösterilmiştir.

3.5. Süt Ürünleri Üretimi ve Tüketimi

Süt ürünlerinin tedariki ve üretimi ile ilgili Bilen Süt Ürünleri firması ile görüşülmüştür. Künefelik peynir, köy tipi peynir, eritme peynir, dil peyniri, lavaş peynir ve kaşar peyniri üreten firma sahibi, Hatay çapında büyük mandıralar olarak Bilen Gıda Süt Ürünleri, Gülenyayla, Amik Süt Ürünleri, Cem Süt ve Süt Ürünleri ve Şenköy Süt Ürünleri işletmeleri olduğunu belirtmiştir. Firma sahibi 20 Şubat 2023 tarihinde tekrar üretime geçtiğini ifade etmiştir. Deprem boyunca şehir dışından depremzedelere yardım geldiği için satışlarının şehir dışına ve aşevlerine olduğunu belirtmiştir. Firma sahibi deprem zamanında müstahsili zor durumda bırakmamak için üreticinin elinde bulunan sütü aldıklarını da belirtmiştir. 2024 yılı Mayıs ayı içinde de deprem öncesi üretim rakamlarına ulaştıkları belirtilmiştir.

Antakya Kuzeytepe’de mandıra işletmesi olan su böreği ve künefelik peynir üreticisi Örmeles Süt Ürünleri firması ile de görüşülmüştür. Deprem sonrası işletmesinin zarar gördüğünü, soğuk hava depolarının yıkıldığını ve tüm ekipmanlarını kaybettiğini, dağıtım aracı ve süt toplama aracının enkaz altında kaldığını belirten işletme sahibi KOSGEB’ten 400.000 TL kredi desteği aldığını belirtmiştir. Alınan miktarın tekrar işletmesini ayağa kaldıracılabilmek için yeterli olmadığını yerel süt üretici çiftliklerin ve ahırların (müstahsillerin) desteklenmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.

Ülker firması ürünlerinin satıldığı “Öksüzler Ticaret” firmasından deprem öncesi ve sonrasına dair edinilen tüketim bilgileri bölgeyle ve bölgede yaşayanların sosyo-ekonomik durumları ile ilgili veriler ortaya koymaktadır. Firma, deprem öncesi 885 aktif satış noktasına sahipken 2024 yılı Mayıs ayında 440 noktada ürünlerinin satıldığını belirtmiştir. Rakamlara göre büyük süt yerine küçük süt satışları artmıştır. Laktozsuz ürünlerin, “President peynir” gibi üst segmentteki ürünlerin satışı belirgin şekilde azalmıştır. Ayrar, küçük süt, kefir ve özellikle piknik türü denilen küçük ürünlerin satışı deprem öncesinden çok daha fazla artmıştır. Bu durum, konteynerlerde yemek pişirmenin zorluklarından ve kent dışından çok sayıda geçici görevle gelenlerin daha hızlı ve pratik olarak tüketebilecekleri ürünlere yöneldiklerine işaret etmektedir. Satış rakamlarına dair aşağıda Tablo 1’de bazı örnekler verilmiştir.

Tablo 1. Öksüzler Gıda Firması 2024 Yılı Mayıs Ayı Ürün Satış Bilgileri

Ürün Adı	Deprem Öncesi	Deprem Sonrası
İçim Süt Yarım Yağlı 200ml x 27	4.742	10.159
İçim Süt Tam Yağlı 500ml x 12	359	38
İçim Kefir Sade 260 ml x 6	1.207	323
İçim Mini Peynir Taneleri 200gr	171	29
President Krem Peynir – Cheddarlı 270 gr x 8	108	0

3.6. Yemek Üreticileri

Deprem öncesinde günde yaklaşık olarak 7.000 kişilik yemek (3000 öğle, 3000 akşam, 1000 kahvaltı) ürettiğini belirten Melek Yemekçilik firması sahibi 2024 yılı Nisan ayında günlük 1500 (500 öğle – 500 akşam, 500 kahvaltı) kişilik yemek ürettiğini belirtmiştir. Depremin akut döneminde su ve elektrik sorunu yaşadıklarını, sebze halinin ve marketlerin açık olmamasından dolayı sebzeleri köylerden temin ettiklerini ifade etmiştir. Sebze ve meyve fiyatlarının hızlı artışından dolayı geçmişte stoklu çalışabilirken 2024 yılı Nisan ayında ürünleri günlük tedarik ettiklerini ifade etmiştir. Deprem sonrasında kurulan İstanbul-1 Primemall Çarşısında 50 m²’lik alanda üretim yaptıklarını ve bunun dışında herhangi bir destekleme almadıklarını ifade etmiştir. Üreticiden deprem öncesi ve sonrası fiyatları belirtmesi de talep edilmiştir. Karşılaştırmalı fiyatlar aşağıda tablo-2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Deprem Öncesi ve Sonrası Fiyat Karşılaştırması

Yemek Türü	2022 Yılı Fiyat (Mayıs)	2024 Yılı Fiyat (Mayıs)
Yoğurt aşısı	30 TL	60 TL
Şam oruğu	15 TL	30 TL
Kaytaz	10-12,5 TL	35 TL
Firik Pilavı	15 TL	40 TL
Aşur	40 TL	70 TL
Kabak Borani	35 TL	70 TL

Ayrıca Zülüflühan bölgesinde yemek üretimi yapan Asi Gözleme ve Sarıyer Restoran işletme sahipleri ile de görüşülmüştür. Her iki işletme sahibi de deprem sonrası toplu yemek satışı yaptıklarını belirtmiştir. Asi Gözleme 2023 yılı Eylül ayında günde 200 civarı satış yaptıklarını ve Sarıyer restoran işletmesi de günde 750 yemek satışı rakamına ulaştığını belirtmiştir. 2024 yılı Nisan ayında Asi Gözleme işletmesi 250 civarında, Sarıyer Restoran işletmesi de günde 50 adet

yemek satışı yaptığını belirtmiştir. Bu noktada deprem sonrası Serinyol ve Zülüflühan bölgesindeki binaların ve işletmelerin sağlam kalmış olması üretimin bu noktaya kaymasına da sebep olmuştur.

4. DEPREM SONRASI KENTTE TESİS EDİLEN ÇARŞI ALANLARI VE İŞLETMELER

Afet sonrası konteyner kentler oluşturulmaya başlanmıştır. Konteyner kentlerin inşası sonrasında yerleşimci sayısının artmaya başlamasıyla birlikte konteyner kentlerin bulunduğu yerlerde AFAD tarafından çarşı alanları oluşturulmuştur. Konteyner kentlerin civarında oluşturulan çarşı alanları ve konumları ile ilgili bilgi AFAD yetkililerinden alınmıştır. Diğer yandan, çarşı alanlarının kesin oluşum tarihleri ile ilgili bilgi yer almamaktadır. Bu durumun da çarşı alanlarının zaman içinde kademeli olarak bitirilerek teslim edilmesinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Deprem sonrası Defne ilçesi de 2013 yılı öncesi Antakya ilçesi sınırları ile birleştiğinden dolayı ve tarihi olarak bilginin kayıt altına alınacağı düşünüldüğünden istatistiki bilgilere yer verilmektedir. Çarşı alanlarında yer alan işletmelerin hangi konuda faaliyet gösterdiği ile ilgili kesin bilgiler yoktur. Diğer yandan, çarşı alanlarının yerleşim yerlerine yakın bölgelerde tesis edilmesinden dolayı yiyecek ve içecek satan dükkanlar çoğunlukta yer almaktadır. Aşağıda Tablo 3 ve Tablo 4'te Antakya ve Defne ilçesinde kurulan çarşılar ve bu alanlardaki dükkân sayıları verilmektedir. Görüşülen AFAD yetkilisi çarşıların tam kuruluş tarihleri ile ilgili kesin bilgi verememiştir. Çarşı alanları tamamlandıktan sonra hizmete açılmıştır.

Tablo 3. Antakya İlçesindeki Çarşıların Listesi

Antakya Çarşıları Genel Listesi	
Çarşı Adı	Toplam Dükkân Sayısı
Eski Sebze Hali Çarşısı	127
Eski Otogar Çarşısı	229
Üçgedik Çarşısı	67
Primemall 1 Çarşısı	66
Primemall 2 Çarşısı	50
Primemall 3 Çarşısı	84
Elektronikçiler (Köy Garajı) Çarşısı	76
Narlıca Çarşısı	152
Türkiye Yüz Yılı Çarşısı	399
Nakliyeciler Çarşısı	51
Gülderen Çarşısı	43
EXPO Çarşısı (Kaymakamlık Çarşısı)	48
Honda Kavşağı Uzun Çarşısı	70
Uzun Prefabrik Çarşısı	51
Şükrü Balcı Çarşısı	98
Eczaneciler Birliği Çarşısı	-
Saraycık Avukatlar Çarşısı	-
Sanatçılar Çarşısı	-
Yeni Otogar Çarşısı	-

Ticaret Sicil Müdürlüğü raporunda 2022 ve 2023 yılı şirket sayılarına da yer verilmiştir. 2022 yılına ait Antakya'da 814 anonim şirketi, 8310 limited şirketi, 2332 adet şahıs firması olmak üzere toplamda 11.456 işletme bulunmaktadır. Bu yıl içinde kapanan şirket sayısı 442, yeni kurulan şirket sayısı 1266'dır. 2023 yılına ait Antakya'da 738 anonim şirketi, 8583 limited şirketi, 2421 adet şahıs firması olmak üzere toplamda 11.742 işletme bulunmaktadır. 2023 yılı içinde kapanan şirket sayısı 437, yeni kurulan şirket sayısı 773'tür. Bu listede yer verilen işletmelerin kaçının gıda ve beslenme zinciri içinde yer aldığına dair net bir bilgi yoktur. 2023 yılı sonunda işletme sayısının 2022 yılı ile yaklaşık bir rakam olması ise deprem sonrası AFAD tarafından kurulan çarşı alanlarında oluşturulan küçük işletmelere işaret etmektedir.

Tablo 4. Defne İlçesindeki Çarşıların Listesi

Defne Çarşıları Genel Listesi	
Çarşı Adı	Toplam Dükkân Sayısı
Sevgi Parkı Çarşısı	53
Lazkiye Çarşısı	48
Çekmece-2 Çarşısı	94
Çekmece-3 Çarşısı	103
Güneysöğüt Çarşısı	25
Armutlu Çarşısı	198
Subaşı Çarşısı	50
Esenbulak (Harbiye) Çarşısı	160
Subaşı 2 (Mali Müşavir) Çarşısı	-
Orhanlı Kavşağı Çarşısı	-

4.1. Sebze ve Meyve (Komisyoncular)Halinin Taşınması

2024 yılı Mayıs ayı içerisinde sebze hali komisyoncularından Mustafa Bal ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bal, depremde yıkılan Eski Hal'in yerine çevreyolu üzerindeki yeni tesisin açıldığını belirtmiştir. Eski yerinde 65 dükkân olan hal yeni yerinde de 65 dükkân ile faaliyet göstermektedir. Hal, 2023 yılı Temmuz ayında faaliyete girmiş ve Nevşehir Belediyesi, Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odasının katkılarıyla yapıldığı ifade edilmiştir. Yeni halin ismi Kapadokya Sebze Hali olmuştur. Deprem öncesi ve sonrası ile ilgili sebze fiyatlarıyla ilgili bilgiler de edinilmiştir (Tablo-5). Hem deprem sonrası hem de afet bölgesindeki sebze ve meyve fiyatlarındaki hareketliliğin görünmesi amacıyla bu bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 5. Deprem Öncesi ve Sonrası Sebze ve Meyve Fiyatları

Sebzelerin Cinsi	Ocak 2023	Mart 2024
Patates	8 TL	12-13 TL
Maydanoz (bağ)	10 TL	27 TL idi (20 TL'ye düştü)
Soğan (kuru)	8 TL	Beyaz 12 – Kuru 23-25 TL
Pırasa	6 TL	10 TL
Taze Soğan (bağ)	10 TL	40 TL
Tere (bağ)	1 TL	7,5 TL
Roka (bağ)	1 TL	7,5 TL
Dere Otu (bağ)	1 TL	7 TL
Turp (bağ)	5 TL	10 TL

Sebze komisyoncusu Mustafa Bal, Hal'in yeni yerine taşınması ile kültürel olarak bazı değişikliklere de dikkat çekmiştir. Kent içinde eski sebze hali civarında “*Hemis pazarı*” adı ile oluşan ve köyden gelenlerin kendi yetiştirdikleri ürünleri satabildikleri pazarın, halin yeni yerine taşınması ile ortadan kalktığını belirtmiştir. Ayrıca deprem sonrası birçok toptancının deposunun zarar gördüğünü, 06 Şubat – 06 Mart 2023 tarihleri arasında semt pazarlarının kurulmadığını belirtmiştir. Yeni sebze hali, taşıma işlerini yürüten hamalların da işlerini sekteye uğratmıştır. Çevre yolunda kurulan yeni hal, kent merkezine uzak olduğundan ve oluşan ulaşım masraflarından dolayı hamal sayısı azalmıştır. Bal, daha önceleri eski halde 120 civarında olan taşıma işleri yapanların sayısının 2024 yılı Nisan ayı içinde 10 kişi civarında olduğunu belirtmiştir. Taşıma ücretinin de Ocak 2023 yılında 20 TL iken 2024 yılı mart ayında 100 TL olduğunu belirtmiştir. Taşıma işlerini yapanların haftalık ödemiş oldukları vergi de 7 TL'den 40 TL'ye yükselmiştir.

Hatay ili Ticaret Sicil Müdürlüğünden alınan kayıtlarda 2022 yılı sebze hali toptan işlem hacmi 207.729 iken 2023 yılı için bu rakam 52.365 olarak görünmektedir. Raporda 2023 yılı Şubat ayından Temmuz ayına kadar herhangi bir istatistiki bilgi olmaması 2023 yılı için rakamların düşük görünmesine yol açmaktadır.

5. HAYVANCILIK VE TARIM

Deprem gibi ciddi afetler tarımsal alanlara zarar verebilmekte ve tarımsal üretimi zorlaştırmaktadır; ayrıca hayvanların barındığı alanlar, çiftlikler, ahırların zarar görmesi neticesinde hayvanlar da telef olabilmektedir. Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından deprem sonrasında hazırlanan kayıtlara göre 2023 yılında 21.812 üretici çiftçi kayıt sisteminde yer alırken deprem sonrasında 2024 yılında bu rakam 20.808'e düşmüştür. Aynı rapora göre 2.861 büyükbaş, 13.625 küçükbaş hayvan ölmüş ve ilk belirlemelere göre 5.529 adet ağıl ve ahır zarar görmüştür. Türkiye İhracatçılar Meclisi raporlarına göre 2022 yılında Hatay ilinin yaş sebze ve meyve üretiminde ülke ihracatındaki payı %15,6 olarak görünmektedir (URL 5). Diğer yandan, Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından hazırlanan kayıtlara göre 2022 ve 2023 yılı meyve ekiliş durumları karşılaştırıldığında bir önceki yıla göre büyük farklılıklar görülmemekte sadece sebze ekiminde bazı ürünlerde düşüş olduğu gözlenmektedir. Bu da ekim işlemlerinin devam ettiğini göstermektedir. Tarla bitkileri ekimi ile ilgili bilgiler de ekim oranlarında çok fazla bir değişim olmadığını göstermektedir.

Turunçgil üretimi Antakya kent merkezinden çok Dörtyol, Erzin ve Samandağ ilçelerinde yoğun bir şekilde üretilmektedir. Öte yandan, kentin ticaret hacmini, gıda nakliye sektörünü ve lojistiğini de ilgilendirdiği için bu bölümde ele alınmaktadır. Hatay, Türkiye'de turunçgil üretiminin %21'ini oluşturmaktadır (URL 6). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen panelde söz alan Akdeniz Yaş Sebze Meyve İhracatçıları Birliği Yönetim Kurulu başkan yardımcısı 2023 yılı için işçi bulma sorunundan bahsetmiştir. Bunun yanında turunçgil meyvelerinin dalında kalmasının esas sebebinin işçi bulma sorunundan daha çok talep fazlası olduğu panelde ifade edilmiştir.

Hatay ili zeytin üretiminde 136.203 ton ile Türkiye'de diğer iller arasında dördüncü sırada yer almaktadır (Özsayar ve Çimrin, 2022). Zeytin yoğunlukla Altınözü ilçesinde üretilmekle birlikte ticaret hacmi ve satışı Antakya kentini de ilgilendirdiği için ele alınmaktadır. Zeytin üretimi ile ilgili olarak Kuser Tarım İşletmesi ile görüşülmüştür. İşletme sahibi, zeytini üreticiden aldıklarını, zeytinin bir kısmının sıkılarak yağa çevrildiğini bir kısmının da paketlenerek siyah zeytin olarak satıldığını belirtmiştir. Deprem sonrası satın alımı yapan firmaların pozitif ayrımcılık yaparak deprem bölgesindeki üreticileri tercih ettiklerini ve bu nedenle satış sorunu yaşamadıklarını belirtmiştir. Ayrıca, zeytin hasadının Eylül ve Ekim aylarına denk gelmesinden dolayı depremin etkilerinin hissedilmediğini belirtmiştir.

Antakya her ne kadar Hatay ilinin merkezinde yer alan bir kent olsa da kent periferisi tarım alanları ile çevrilidir ve kent ekonomisi bir yandan da bu civarda yer alan tarım alanlarının işlenmesiyle doğrudan ilintilidir. Afet sonrası tarım alanlarının işlenmesi, tarım ürünlerinin toplanması ve satış işlemleri de kentin yeniden inşası ve ekonomik anlamda hareketliliği için önem arz etmektedir. Bu kapsamda Kırıkhan Adalar köyünden yevmiye çavuşları ile görüşülmüştür. Yevmiye çavuşları deprem öncesinde tarım işçilerini Kızılkaya, Başpınar, Karakamberli ve Sucu köyünden temin ederken deprem sonrasında köylere çok miktarda sığınmak için göçle gelenler olduğundan işçi bulmakta sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Ayrıca, deprem nedeniyle birçok toprak sahibinin kent dışına göç ettiğini bu nedenle ekilmeyen ve bakımsız kalan çok miktarda arazi olduğunu ifade etmişlerdir. Deprem öncesi ve sonrasında ise işçi maliyetlerinin ciddi oranda artış gösterdiği ifade edilmiştir. İşçiler kendi yiyeceklerini yanında getirmektedir ve işçiye ayrıca yemek ücreti ödenmemektedir. İşçiler her sabah saat 06:00'da köy meydanından toplanmakta ve öğleden sonra 15:30'da iş sona ermektedir. Tarım sektöründe çalışanların almış oldukları ücretler aşağıda Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Deprem Öncesi ve Sonrası Tarım Çalışanları Ücretleri

	Deprem Öncesi	Deprem Sonrası
İşçi Yevmiyesi	230 TL	420 TL (brüt 500 TL)
Çavuşa Ödenen	70 TL	80 TL

6. GASTRONOMİ VE TURİZM İŞLETMELERİ

Deprem sonrası Antakya kentinin çok büyük bir bölümü hasar almıştır. “Eski Antakya” olarak bilinen bölge şehir dışındaki başka kentlerden çok miktarda turist çeken bir cazibe merkezi iken 2019 yılında gastronomi alanında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına dahil olmuş ve böylelikle de gastronomi alanında kente çok fazla ziyaretçi gelmeye başlamıştır (Dağdelen, 2021). Deprem öncesi son derece hareketli olan Eski Antakya Evleri’nden oluşan konaklama yerleri, kafeler, restoranlar büyük oranda yıkılmış ve tahrip olmuştur. Bu bölge ve kent içinde restorana da sahip olan işletmeler gastronomi turizmi için de önemli yerlerdi. Deprem tüm bu işletmelerin işleyişini olumsuz yönde etkilemiştir. Hatay İli Turizm İl Müdürlüğünden alınan kayıtlarda 2022, 2023 ve 2024 yıllarına ait turizm kayıtlarında toplamda 10 adet Hatay İli Turizm İşletme Belgeli Yeme-İçme Tesisleri yer almaktadır: Sveyka Restaurant, Cabaret Cafe Restaurant, Antakya Antikhan Konuk Kültür Evi, Ala Restaurant, Barudi, Haysim Anadolu Restaurant, Avlu Restaurant, Konak Antakya Restaurant, Melek Konağı Restaurant ve Antakya Mahal Restaurant. 2024 yılı tarihli belgede ilgili sayfanın sonunda “Depremler nedeniyle Bakanlığımızdan belgeli tüm yeme-içme işletmeleri kapalı durumdadır.” ifadesi yer almaktadır. Aşağıda Tablo 7’de afet öncesi ve sonrasına ait müze ve ören yerleri ziyaretçi sayıları verilmiştir.

Tablo 7. Müze ve Ören Yerleri Ziyaretçi İstatistikleri

Müze ve Ören Yerlerini Ziyaret Eden Yerli ve Yabancı Ziyaretçi İstatistiği	Genel Toplam
2022 yılı	638.464
2023 yılı	53.371
2024 yılı	10.306 (Nisan ayına kadar)

Kentteki müze ve ören yerlerine giriş sayıları incelendiğinde (tablo-7) yıllara sari olarak kente turistik amaçlı ve gastronomi turizmi kapsamında gelen kişi sayısının ciddi oranda düştüğü görülmektedir. Buna bağlı olarak da bazı turizm işletmelerinin iş yerlerini kapadıkları anlaşılmaktadır (Tablo 8).

Deprem sonrasında, Konak Restoran, Avlu Restoran ve Leban (Rota Leban Mersin) adlı işletmelerin Mersin ilinde faaliyete geçtikleri öğrenilmiştir. Kentin bilinen işletmelerinden “Sultan Sofrası” 2024 yılı Nisan ayı itibarıyla Arsuz Konacık bölgesinde faaliyete geçmiştir. Yine Antakya’da faaliyet gösteren bazı gıda işletmeleri iş yerlerini depremin etkilerinin daha az hissedildiği Arsuz bölgesine taşımıştır. Bu da gıda alanında faaliyet gösteren işletmelerin yakın bir zaman içinde Antakya kentinin yeniden ayağa kalkmasının zorluğunu görerek hareket ettiklerine işaret etmektedir.

Tablo 8. Antakya Turizm Seyahat Acentaları

Antakya Turizm Seyahat Acentaları	Merkez Sayısı	Şube Sayısı	Genel Toplam
2022	53	5	58
2023	52	3	55
2024	50	3	55

7. KADIN KOOPERATİFLERİN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI DESTEKLERİ

Kadın kooperatifleri, kadınlar ve hane halkı için gelir oluşturmalarının yanı sıra sürdürülebilir kalkınma anlamında da önemli yer tutan sivil toplum kuruluşlarıdır (Bouhazzama, 2020). Özellikle 2015 yılı sonrası Türkiye’de kadın kooperatiflerinin sayısında artış görülmeye başlanmıştır. Hatay ilinde de son yıllarda kurulan kadın kooperatifleri sayısında genel bir artış vardır. 2022 yılında yapılan ön araştırma çalışması kapsamında 22 adet kuruluş ile görüşme gerçekleştirilmiş ve faaliyetleri hakkında bilgi alınmıştır (Tablo-9).

Tablo 9. Deprem Öncesi Görüşme Gerçekleştirilen Faal Kadın Kooperatifleri

Kooperatif Adı	Bulunduğu İlçe
Altınözü Kadın Koop.	Altınözü
Asi Kadın Koop.	Antakya
Antakya Kadın Koop.	Antakya
Soteria Kadın Koop.	Antakya
Arsuz Kadın Koop.	Arsuz
Belen Üreten Eller Koop.	Belen
Belen Koop.	Belen
Defne Kadın Koop.	Defne
Dört Yol Koop.	Dört Yol
Erzin Kadın Koop.	Erzin
Medeniyetler Koop.	Harbiye
Hassa Koop.	Hassa
Hünerli Eller İskenderun Koop.	İskenderun
İSKOP Kadın Koop.	İskenderun
Hatay Üreten Eller Koop.	İskenderun
Kırıkhan Koop.	Kırıkhan
Yeşil Dağ Kadın Koop.	Kırıkhan
Yayladağı Kadın Koop.	Yayladağı
Payas Kadın Koop.	Payas
Gökkuşluğu Samandağ Koop.	Samandağ
Samandağ Koop.	Samandağ
Vakıflı Koop.	Samandağ

Türkiye’de genel olarak bakıldığında kadın kooperatiflerinin genellikle tekstil ve gıda sektörü üzerine faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır (Adar, 2023). Yapılan görüşmelerde Hatay’da faaliyet gösteren kuruluşların da kentin periferisindeki tarım alanlarına bağlı olarak beslenme kültürü ile ağırlıklı ürünler ürettikleri anlaşılmıştır. Hatay ilinde kadın kooperatiflerinin ürün yelpazesi kentin tarım hinterlandına bağlı olarak oldukça geniştir. İşletmeler, tıbbi aromatik bitkiler, reçel (ağırlıklı incir ve ceviz), peynir, zeytin, meyve kurutma, tuzlu yoğurt, salça, nar ekşisi, salamura besinler (kekik), kömbe gibi ürünler üretmektedir. Üretimler mevsime göre değişim göstermektedir.

Deprem sonrasında 2023 yılı içinde Nisan ve Mayıs aylarında kooperatiflerle yapılan görüşmelerde kooperatiflerin birçoğunun depremde büyük oranda zarar gördükleri belirlenmiştir. Depremde yakınlarını, evlerini, işyerlerini ve üretim malzemelerini kaybeden kooperatif çalışanlarının bir kısmı kent dışındaki güvenli alanlara göç etmiştir. Görüşmelerde, kooperatif çalışanlarının kent dışına gittiği, sebze ve meyve kurutma ekipmanlarının zarar gördüğü, kavanozlarının kırıldığı, malzemelerinin bir kısmının göçük altında kaldığı bildirilmiştir. 2024 yılı Mayıs ayında yapılan görüşmelerde kooperatiflerin depremin zorluğunu aşmak için çaba gösterdikleri ve üretim yapabilmek için yeni yöntemler geliştirdikleri görülmüştür. Antakya’da faaliyet gösteren Anne Eli Eğitim Kültür Sanat Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi yetkilisi, bazı ürünleri tedarikçilerden alarak pazarladıklarını sirke, biber sosu, domates sosu, salça üretimi yaptıklarını belirtmiştir. Aynı zamanda, Uluslararası İşbirliği Teşkilatı (ILO) ile

işbirliği içerisinde olduklarını ve Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ile bir proje işbirliği yapacaklarını belirtmiştir. Arsuz Kooperatifi yetkilileri üretimlerinin sürdüğünü, karakılçık buğdayı ürettiklerini, bulgur, dövme, un, tarhana ve erişte ürettiklerini Migros firmasına ürün verdiklerini belirtmiştir. Bunun yanı sıra paketlenme ve ambalajlama konusunda sorun yaşadıklarını ifade etmiştir. Eleme tesisi konusunda Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Organizasyonundan (FAO) destek alacaklarını belirtmiştir. Belen Üreten Eller Kooperatifi yetkilileri, Belen Belediyesi desteğiyle yeni bir yer tuttıklarını, bu yeni alanın kafe olarak da kullanıldığını, serpme kahvaltı, mantı, içli köfte satışı yaptıklarını belirtmiştir. Zarar gören ekipmanları için AHBAP adlı sivil toplum kuruluşu ile görüştiklerini ve destek alacaklarını belirtmiştir. Deprem öncesi Harbiye merkezinde faaliyet gösteren Medeniyetler Kooperatifi ise Hatay Valiliğinin kendileri için tahsis ettiği konteynerin üretim için elverişli olmadığını, deprem sonrası Antakya kent merkezinde yeni yapılan 100. Yıl Çarşısına taşındıklarını belirtmiştir. Kabak tatlısı, sülk, çökelek, domates ve biber salçası ve kömbeler ürettiklerini belirtmiştir. El sanatlarında kadınların cimem ve sepet ürettiği belirtilmiştir. Ayrıca, DOĞU Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından ilan edilen Sosyal Girişimcilik Güçlendirme ve Uyum (SEECO) projesine başvuru yapıldığı belirtilmiştir.

Bunlara ek olarak Hatay İli Ticaret Sicil Müdürlüğünden alınan kayıtlara göre S.S. Erzin Kadın Eli Kadın Girişimi Üretimi ve İşletme Kooperatifi, S.S. Antakya Tatları Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi, S.S. Rimmen Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi adlı işletmeler makine ve ekipman alımı hibe kalemi kapsamında 672.750 TL destekleme almışlardır.

7.1. Sosyal Zincir Platformu

Depremın akabinde tarım faaliyetlerinin tekrar eski haline gelmesi, beslenme sektörü alanında faaliyet gösteren kuruluşların ayağa kalkması ve toparlanması anlamında önemli bir katkı sağlayan oluşum “sosyal zincir” olmuştur. 2019 yılında kurulan Innovation 4 Development adlı sivil toplum kuruluşu deprem sonrası “sosyal satın alma” kavramı altında depremden zarar gören kuruluşların tekrar güçlenmesi için ABD Dışişleri Bakanlığı Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu (PRM), Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM Türkiye) ve Turkish Philanthropy Funds (Türk Hayırseverlik Kuruluşu) iş birliği ve mali destekleriyle oluşumu uygulamaya sokmuştur (URL 7). Deprem bölgesi üreticileri ve satın alıcıların bu platformda buluşması ve böylelikle üretim zincirinin hareketlenmesine destek olunmuştur.

Innovation 4 Development adlı sivil toplum kuruluşu ayrıca depremin akabinde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) iş birliğinde “Erken Toparlanma” (Early Recovery) ve “Ekonomik Güçlenme” (Economic Empowerment) adlı çalışma gruplarını oluşturmuştur. Depremın ilk yılı içinde oluşan erken toparlanma grubu, üreticilerin sorunlarının dinlenmesi ve belirlenmesine odaklanmıştır. UNDP tarafından yapılan yazılı bildiride grubun 2023 yılı Ağustos ayına kadar faaliyette olacağı belirtilmektedir (URL 8). Depremi takip eden yıl içinde kurulan “ekonomik güçlenme” çalışma grubunda ise deprem sonrası üreticilere yönelik bilgilendirmelerin, hibe çağrılarının ve desteklerin olduğu bir alan olmuştur. Üreticiler oluşturulan “Whatsapp” gruplarına katılarak gelişmelerden haberdar olmuşlardır. sosyalzincir.org adlı web sayfasında Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya ve Şanlıurfa illerinden üreticiler ve ürettikleri ürünler yer almaktadır.

7.2. Hibe Destekleri

Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının krizin ilk anından itibaren sahada yer aldıkları gözlenmiştir. Gıda ve beslenme sektöründe faaliyet gösteren kooperatifler, küçük işletmeler için uluslararası sivil toplum kuruluşlarının destekleri dikkat çekicidir (Örn. Şekil 1). “CARE” (Bakım Desteği) adlı uluslararası sivil toplum kuruluşunun, “Depremden Etkilenen Kadın Kooperatiflerine Yönelik Destek Projesi” ile Hatay il geneli ve Gaziantep İslahiye ilçesinde bulunan Kadın Kooperatiflerine nakdi yardım desteği sağlanarak kadınların sosyoekonomik olarak güçlendirilmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda atölye/işyeri

rehabilitasyonu, ham madde alımı ve ekipman temini sağlanacağı belirtilmektedir. Son başvuru tarihi Haziran 2024 olarak ifade edilmiştir. CARE tarafından sağlanan hibenin Disasters Emergency Committee (Afet Acil Durum Komitesi) ve Aktion Deutschland Hilft (Alman Yardım Hareketi) dli kuruluşlarca desteklendiği görülmektedir. Aynı kuruluş, “Depremden Etkilenen Küçük Ölçekli İşletme ve Girişimcilere Yönelik Destek Projesi” adıyla hibe de sağlamaktadır. Uluslararası İş Örgütü “IOM”, Kooperatifler İçin Kadının Güçlenmesi Deneyim Paylaşımı ve Ağ Oluşturma Çalıştayı: Uluslararası Çalışma Teşkilatı tarafından 30 Mayıs 2024 tarihinde düzenlenen etkinlik kadın kooperatiflerinin ağ kurmasına ve güçlendirilmesine çalışmaktadır. Save the Children (Çocukları Koruyalım) Türkiye Ofisi, Disaster Emergency Committee (Afet Acil Durum Komitesi) katkılarıyla Hatay'daki tarım ve bitki üreticilerinin kapasitelerinin geliştirilmesi ve pazara erişim olanaklarının artırılmasını hedefleyen programda Antakya, Defne, Samandağ, Kırıkhan ve Hassa'da bulunan tarım/bitki üreticilerine yönelik hibe programı başlatılmıştır. Programa son başvuru tarihi Haziran 2024 olarak görülmektedir. Program kapsamında, tarım ve bitki üreticilerine yönelik permakültür ve inovatif tarım teknikleri eğitimi ve nakit hibe desteği sağlanacağı belirtilmektedir. İhtiyaç Haritası adlı Türkiye merkezli sivil toplum kuruluşu da 2024 yılı Mayıs ayı içinde “Kooperatiflerin Kapasitelerinin Geliştirilmesi Programı” adlı bir çağrıda bulunmuş ve Hatay ilinde bir bilgilendirme toplantısı yapacağını duyurmuştur. 2024 yılı Mayıs ayı içerisinde IBC, WVI ve WFP olarak, Samandağ ilçesinde tarıma destek olmak amacıyla çiftçilere, KOBİ'lere ve kooperatiflere hibe desteği sağlayacak “Umudu Beslemek” adlı projenin hayata geçirildiği duyurulmuştur (URL 9). Hatay ili Samandağ ilçesinde “meyve ve sebze” ile uğraşan çiftçiler ile faaliyetlerini Samandağ'da gerçekleştiren kobiler ve kooperatiflerin başvuruda bulunabileceği belirtilmektedir. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından ilan edilen hibe desteği “Sosyal Girişimcilik, Güçlendirme ve Uyum (SEECO) Projesi” olarak görülmektedir. Avrupa Birliği'nin, Türkiye'deki Mülteciler için AB Mali Yardım Aracı Programı kapsamında, Dünya Bankası ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda yürütülmekte olan SEECO Projesinin amacının, sosyal girişimcilik yoluyla kadınların ve gençlerin, sosyal ve ekonomik yönden güçlendirilmesine ve toplumsal uyumunun sağlanmasına katkıda bulunarak, kadınlar ve gençler için yeni istihdam alanları oluşturulması olduğu belirtilmektedir. Desteğin son başvuru tarihi Mayıs 2024 olarak yer almaktadır.

Şekil 1. Birleşmiş Milletler Göç Kuruluşu Tarafından Kadın Kooperatiflerine Yönelik Hibe Çağrısı

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

06 Şubat 2023 günü yaşanan korkunç deprem neticesinde, felaketin ilk günlerini takiben yapılar tamamen yıkılmış ve enkaz olmuştur. Şehir lojistik ağlarını yitirmiş, tüm tedarik sahaları

kaybolmuştur. Sebze hali, pazar yerleri, fırınlar, kasaplar, manavlar, çarşı alanları kaybedilmiştir. Depremi takip eden ilk iki aylık sürede şehirde bulunan afetzedeler AFAD, Kızılay ve yardımseverler tarafından kurulan toplu yemek ve kumanya dağıtımı yapılan noktalardan beslenmiştir. Sivil Toplum İçin Destek Vakfı tarafından hazırlanan İhtiyaç Belirleme Raporu'nda (URL 10) önümüzdeki beş yıl için gereksinimler ortaya koyulmuştur. Konut, eğitim, sağlık, gıda desteği, psiko-sosyal destek gibi konuların gündeme getirildiği raporda önümüzdeki beş yıllık projeksiyonda beslenme ve gıda sorunu tespitler arasında yer almamaktadır. Benzer bir şekilde Mavi Hilal Vakfı tarafından hazırlanan raporda (URL 11) önümüzdeki dönemde beslenme alanına yönelik ciddi bir talep olmadığı görülmektedir. Bu da deprem sonrası beslenme zincirinin yukarıda söz konusu edilen diğer sorunlara göre daha hızlı gelişme yaşandığını göstermektedir. Bu kapsamda aşağıda olası afet durumları için bir dizi öneriler sunulmaktadır.

Depremde Hatay Valiliği, Hatay Tarım Orman ve İl Müdürlüğü de dahil olmak üzere birçok kamu binası tahrip olmuştur. Bu durum, depremin ilk üç günü içerisinde kamu kurumlarının afet bölgesindeki koordinasyonunun sekteye uğramasına yol açmıştır. Afetin etkilerinin ortadan kaldırılması, lojistik desteğin sağlanabilmesi amacıyla depreme dayanıklı binaların inşa edilmesinin gerekliliği görülmüştür. Afetin akut döneminde gıda tedarikinde ve buna bağlı lojistiğin sağlanmasında kamu kuruluşlarının yanı sıra ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları da etkin bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. Resmi kurumların yeterli olmadığı yer ve bölgelerde ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları bölgedeki ihtiyaç sahiplerine gıda temininde bulunmuşlardır. Bu da önümüzdeki dönemlerde afet durumlarında kamu ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ve koordinasyonunun geliştirilmesinin gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bu noktada illerde valilikler tarafından koordine edilecek olan yapılanma ve platformlarda, resmi kurumlarla sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak iletişim halinde olması gerekmektedir. Bu tür bir iletişim ve koordinasyon yapısı olası krizlerde acil ve hızlı müdahale yapılmasını kolaylaştıracaktır.

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında depremin akut döneminde ve sonrasında faaliyet gösteren birçok kamu kuruluşu ve esnaf odalarına bağlı kuruluşlarla görüşme gerçekleştirilmiştir. Afet sonrası yardım ve desteklerin yerinde ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için istatistiki bilgilere ve ihtiyaç – talep analizine gereksinim duyulduğu görülmüştür. Bu noktada adı geçen kurum ve kuruluşların yeterli sayısal bilgilere sahip olmadığı görülmüştür. Esnaf odalarının her birinin kentteki üretim miktarı, satış miktarı ile ilgili verilerinin olması ve bu verilerin internet sitelerinde yer alması gerekmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının da resmi verilerinin deprem sonrası yıkılan binalarla birlikte ortadan kalktığı gözlenmiştir. Bu bağlamda hem kamu kurum ve kuruluşlarının hem de esnaf odalarının verilerini fiziki bilgisayarların yanı sıra bulut sistemi üzerinde taşımalarının gerekliliği açıkça görülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye genelinde veri akışının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için sanal veri ortamlarının oluşturulması elzemdir. Aynı şekilde resmî kurumların ve esnaf odalarının verilerini ve raporlamalarını kamuya açık hale getirerek sergilemeleri de önemlidir.

Afet sonrası elektrik kesintileri gıda sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Yemek üreticileri, sebze hali işletme sahipleri, balıkçılar deprem sonrası elektrik kesintilerinin işlerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi tarafından depremi takip eden bir yıl sonraki çalıştayda bu konu dile getirilmiştir (URL 12). Büyük işletmeler kendi soğuk hava işletmelerini kendileri kurabilirler; diğer yandan küçük ve orta boy işletmeler için bu tür işletmelerin kurulması maliyetli olacaktır. Bu kapsamda, olası kriz durumları için gıda sektörüne yönelik olarak küçük ve orta boy işletmeler tarafından kullanılabilecek soğuk hava depolarının resmi kurumlar tarafından tesis edilmesi gerekmektedir. Afet durumunda enerji hatlarının tekrar eski haline gelinceye kadar gerekli enerjinin sağlanması için de gerekli uyarı ve önlemlerin alınması gereklidir. Bu kapsamda, üreticilerin kendi enerjilerini üretebilecek donanımına sahip olmaları konusunda teşvik edilmeleri ve desteklenmeleri gereklidir.

Kriz durumlarında her mahallede bulunan muhtarlık binaları daha aktif bir şekilde kullanılabilir. Öte yandan, bazı semtlerde binaların içinde yer alan muhtarlıklar da binaların çökmesi neticesinde faaliyet dışı kalmıştır. Bu nedenle öncelikle muhtarlık binalarının kentin yeniden inşasında ayrı bir yerleşke olarak tesis edilmesi önemli olacaktır. Ayrıca, muhtarlık binaları ihtiyaç sahiplerine gıda temini konusunda kullanılabilir. Kriz durumları için kullanma tarihi daha uzun süreli olan kumanyalar bulundurulabilirler.

Çalışmanın içinde de belirtildiği gibi hem Kızılay hem de Ankara, Kocaeli, İstanbul gibi diğer illere ait belediyeler seyyar mutfaklarını akut dönemde afetzedelerin kullanımı için göndermişlerdir. Depremin ilk üç aylık döneminde seyyar mutfaklar binlerce insanın yiyecek ve içecek ihtiyacını karşılamıştır. Bu gibi krizlerde kullanılmak üzere il bünyesindeki resmi kurumlar çok sayıda insanın ihtiyacını karşılamak üzere seyyar mutfak ve fırınları hazır bulundurabilirler. Bu tür araç ve ekipmanlar kentte yapılacak fuar ve festivallerde de aktif olarak kullanılabilir.

Son yıllarda Hatay ili ve özellikle de kent merkezi Antakya bir gastronomi ve turizm merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerlemekteydi. Afet kentin gastronomi turizmüne önemli bir darbe vurmuştur. Kentin yeniden kalkınmasında ve ileri gitmesinde gıda sektörü ve gastronomi kültürü önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda, kentle ilgili yeniden yapılanma planları arasına bu konuda gastronomi turizmüne yönelik fikirler de eklenmelidir. Antakya, İskenderun ve Samandağ ilçelerinde "Mutfak Sanatları Merkezi" yerleşkeleri kurulması geleceğe yönelik önemli adımlar olacaktır. Merkezler, hem sektörün ihtiyaç duyacağı nitelikli personelin yetiştirilmesi hem de kente yeniden gelecek olan turistlerin uğrak mekanları ve prestij yüzü olacaktır. Bu merkezlerin de kurulacak bir vakıf marifetiyle yönetilmesi işlerliğini ve sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

Çalışmanın en başında da belirtildiği gibi gıda sektörü, beslenme zinciri, beslenme lojistiği ve buna bağlı paydaşların yaşadığı sorunlarla ilgili bir araştırma çalışması çok boyutlu ve çok katmanlıdır. Aynı zamanda afete ve sonrası yapılması gerekenlere yönelik bir çalışma olduğundan dolayı birçok kamu kurumu, sivil toplum kuruluşu ve şahısla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan, beslenme zincirinin çok boyutlu olması ve bileşenlerini çok fazla olmasından dolayı bu çalışmaya çok daha fazla veri ve bilgi girişi yapılabilir. Yapılacak farklı çalışmalar olası afet ve kriz dönemlerine hazırlıklı olmak, gerekli önlemleri almak adına yararlı ve tamamlayıcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Adar, A.Ş. (2023). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 77(2), 1174-1208.
- Bouhazzama, M. & Guenaoui, A. (2020). "The Moroccan women's cooperative in response to lasting impacts: social cohesion, solidarity and inclusion." *International Journal of Management*, 5 (11), 195-202.
- Dağdelen, Ş. & Pamukçu, H. (2021). UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Gastro-Turist Profilinin Belirlenmesi: Gaziantep ve Hatay İli Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9 (1), 341-365.
- Downey, G. (1961). *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*. New Jersey: Princeton University Press.
- Eikenberry, A. M. (2007). Administrative failure and the international NGO response to Hurricane Katrina. *Public Administration Review*, 67, 160-170.
- Faas, A.J., & Barrios, R.E. (2015). Applied anthropology of risk, hazards, and disasters. *Human Organization*, 74(4), 287-295.

Fisher, W. F. (1997). Doing good? The politics and antipolitics of NGO practices. *Annual review of anthropology*, 26 (1), 439-464.

Oliver-Smith, A. (1996). Anthropological research on hazards and disasters. *Annual review of anthropology*, 25(1), 303-328.

Özsayar, M.M., & ÇİMRİN, K.M. (2022). Hatay İli Hassa İlçesi Zeytin Ağaçlarının Yaprak ve Toprak Örnekleri ile Beslenme Durumunun Belirlenmesi. *ISPEC Journal of Agricultural Sciences*, 6(1), 42-57.

Özşahin, E. &. (2013). Afet Kültürünün Değerlendirilmesine Bir Örnek: Antakya Şehri. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 25-27. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, s. 25-27.

Reddy, V. R. vd. (2016). Food supply chain disruption due to natural disasters: Entities, risks, and strategies for resilience. ERIA Discussion Paper, 18, 1-37.

Quarantelli, E. L. (1989). How individuals and groups react during disasters. Planning and managing implications for EMS delivery, 1-37.

URL 1, http://www.hatay.gov.tr/kurumlar/hatay.gov.tr/pop-up/faaliyet_raporu_11072024.pdf (Son erişim: 19.07.2024)

URL 2, https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/mart-2023_web-01-03-2023-31048379.pdf (Son erişim: 19.07.2024)

URL 3, <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay-dergisi-nisan-2023-03-04-2023-63197056.pdf> (Son erişim: 19.07.2024)

URL 4, <https://hatay.tarimorman.gov.tr/Menu/55/Tarimsal-Veriler> (Son erişim: 19.07.2024)

URL 5, <https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/> (Son erişim: 19.07.2024)

URL 6, <https://www.youtube.com/watch?v=9sdHO8Ri2WE&t=12367s> (Son erişim: 19.07.2024)

URL 7, <https://sosyalzincir.org/> (Son erişim: 19.07.2024)

URL 8, <https://response.reliefweb.int/turkiye/early-recovery-sector> (Son erişimi: 19.07.2024)

URL 9, https://ibc.org.tr/TR/PROJECTS_1766/umudu-beslemek-projesi (Son erişim: 19.07.2024)

URL 10, <https://siviltoplumdestek.org/acil-deprem-fonu/kahramanmaras-depremleri-ihhtiyac-belirleme-raporu-yayimlandi/> (Son erişim: 19.07.2024)

URL 11, <https://ibc.org.tr/TR/1581/deprem-durum-raporlari> (Son erişimi: 19.07.2024)

URL 12, [www.mku.edu.tr: https://www.mku.edu.tr/files/297d28aa-7185-4ff2-9819-3da8a50eb73d.pdf](https://www.mku.edu.tr/files/297d28aa-7185-4ff2-9819-3da8a50eb73d.pdf) (Son erişim: 19.07.2024)

Varol, N. &. Gültekin, T. (2016). Afet antropolojisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (59), 1431-1436.

Wallace, Anthony F. C. (1956). The Tornado in Worcester: An Exploratory Study of Individual and Community Behaviour in an Extreme Situation. Disaster Study Number 3, Committee on Disaster Studies, Division of Anthropology and Psychology. Washington DC: National Academy of Sciences, National Research Council.

Yabe, T. vd. (2020). Understanding post-disaster population recovery patterns. *Journal of the Royal Society Interface*, 17, 1-9.